

Veress Enikő

Conceptul de “țărănizare”, respectiv cel de “de-țărănizare”, folosit mai ales în literatura britanică de specialitate, delimitează două etape majore în istoria acestei categorii sociale¹. Procesul de țărănizare este considerat de sociologi ca fiind declanșat în țările din Europa Centrală și de Est ca urmare a eliberării țăranilor din șerbie în a doua parte a secolului trecut. Reformele funciare care au urmărit punerea în proprietate a țăranimii s-au derulat din acest moment până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în unele cazuri chiar și după 1944 (vezi cazul României, unde ultima reformă agricolă s-a petrecut în 1946). Procesul de colectivizare, prin măsurile de industrializare și urbanizare, a dus la distrugerea identității economice și sociale a țăranimii, această perioadă fiind “perioada de-țărănizării”². În țările fostului bloc comunist, acest proces a fost o urmare a ideologiei politice care a dorit să obțină o “societate nouă”, care să rupă legăturile economice, sociale și culturale cu societatea considerată de noua putere prea tradiționalistă. Astfel, în perioada ce a urmat colectivizării și centralizării producției agricole, rolul țăranimii a scăzut vertiginos în viața socio-economică și politică a regimului comunist.

Ca urmare a perioadei de după 1990, structura socială a ruralului a suferit schimbări esențiale. Cu toate că s-a dorit de către puterea de atunci rezolvarea “problemei țărănești” printr-o măsură

legislativă care să repună această categorie în proprietate asupra domeniului funciar (măsură care este contestată și în momentul actual de către unii specialiști din agricultură), ea nu a putut fi dusă la bun sfârșit. Legea nr. 18/1991 a fost pilonul principal al reformei din agricultură, care a constituit de fapt fundamentul legislativ al fărâmițării terenurilor agricole. În lipsa legilor de circulație a terenurilor, nu a fost posibilă acumularea de terenuri agricole, ceea ce a însemnat încetățenirea forme de ferme familiale, respectiv a agriculturii de subzistență. Reforma din agricultură este considerată o soluție de repartiție și nu de construcție de Ilie Bădescu³.

Cu toate că rolul istoric al țăranimii este recunoscut și de sociologul german Günther Ipsen⁴, care vorbește despre dubla condiționare dintre țărănime și istorie, menționând importanța acestei categorii în procesul formării marilor culturi universale, chiar din perioada interbelică s-au tras semnale de alarmă în cercurile sociologilor rurali. Moartea satului autentic este prevăzută, printre alții, și de G.Em.Marica, care considera dispariția acestei formațiuni sociale ca un proces rațional. La sfârșitul acestui secol, discuțiile asupra ruralului și a țăranimii tind să se concentreze asupra caracterului arhaic al acestei categorii sociale, tot mai des întrebările legate de rural sunt puse nu referitor la modalitățile de transformare al acestuia, ci mai degrabă se referă la posibilele(?) șanse de supraviețuire ale satului și ale țăranimii. Foarte mulți

¹ Conceptul a fost folosit pentru prima oară de Farshad Araghi în anii '80 (“de-peasantisation”), deși discuții pe tema procesului de de-țărănizare în sociologia occidentală sunt prezente din anii '70.

² Leo Granberg, Kovách Imre: Beyond Socialism, Beyond the Peasant State?, in: Actors of the changing countryside, p.13.

³ Ilie Bădescu: Structura socială și clasa intermediarilor în mediul rural, în: Sociologie românească, 1/1999, p. 54.

⁴ G. Em. Marica (1997): Studii sociologice, p.207.

sociologi consideră că transformările radicale din viața ruralului din ultimul secol au drept consecință logică dispariția comunităților tradiționale și a ruralului însuși.

Cu toate acestea, în multe țări din lume țărănimea și ruralul dețin o importanță deosebită în societate și în viața economică. În cele ce urmează voi încerca să prezint un caz în care țărănimea în anii '90 a încercat să-și "fortifice" pozițiile avute înainte de 1989. Chiar dacă nu într-un mod spectacular, cazul românesc este o excepție printre țările europene ale fostului bloc comunist, având în vedere ritmul deosebit de lent al scăderii populației din rural. La recensământul din 1992, la noi ponderea populației rurale este mai însemnată decât în celelalte țări din Centrul și Sud-estul Europei⁵. Cum am putea clasifica acest proces de re-ruralizare (folosesc acest termen referindu-mă la stoparea procesului de urbanizare și la descreșterea radicală a ritmului migrației sat-oraș)?

Înainte de considerațiile referitoare la situația actuală a ruralului și a țărănimii din România, aș dori să fac o scurtă trecere în revistă a principalelor etape din procesul devenirii istorice a țărănimii din România.

Momente ale devenirii istorice a țărănimii în România

Consider că înainte de a ne referi la actuala poziție pe care o ocupă această categorie socială, unele comentarii asupra geografiei istorice și economice ale țării noastre ne pot fi de un ajutor real în înțelegerea unor fenomene actuale. România, ca și alte țări din Europa Centrală și de Sud-est a parcurs un proces

de industrializare și urbanizare în secolul al XIX-lea, ele având astfel un decalaj însemnat (de cel puțin un secol) față de celelalte țări din vestul continentului. "Țărănizarea", într-un mod paradoxal, se derulează paralel cu industrializarea; momentul care poate fi considerat punctul de pornire al acestui proces îl constituie 1848, momentul eliberării din șerbie a țărănimii. Cu toate că în toate regiunile din România acest moment a fost cel care a declanșat transformările radicale din cadrul acestei categorii sociale, totuși putem observa unele diferențe în parcursul acestui proces în zonele vestice ale României, care au aparținut Imperiului Austro-Ungar până la 1918. Aceste zone, cu toate că erau considerate ca fiind cele mai înapoiate din punct de vedere economic din Imperiu, datorită unor măsuri economice, s-a ajuns aici la o creștere a importanței economice a țărănimii. În regiunile Vechiului Regat, acest proces de dezvoltare al țărănimii a avut un drum anevoios, cu toate că în aceste provincii prima reforma agrară din 1864 a avut ca scop raționalizarea capitalistă a relațiilor agrare. Însă datorită iraționalității mijloacelor de implementare ale reformei lui Cuza-Kogălniceanu, împrăștierea țăranilor s-a efectuat defectuos. Cu toate că regiunile vestice aveau un nivel de trai mai ridicat, în 1920, elementul comun al tuturor regiunilor României Mari era nivelul foarte scăzut de urbanizare, procentul populației rurale fiind la acest moment de 80% (în unele zone fiind chiar și peste 80%). În 1930, regiunile din vestul țării dețineau ponderea cea mai mare a populației active în sectorul secundar (41%), față de provinciile din sudul și estul țării (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), unde această pondere era de 26%, respectiv în Moldova-17%.

Dacă comparăm ponderea pe care a avut-o populația activă din țara noastră în

⁵ Față de cele 45,6% ale populației din rural în România, în Bulgaria această pondere era de 31,0%, în Polonia 37,4%, Ungaria 34,3%.

sectorul primar cu situația din celelalte țări din regiune, observăm că în primele trei decenii ale secolului XX, România a avut procentajul cel mai ridicat al populației active în agricultură, împreună cu Iugoslavia și Bulgaria (vezi Tabelul nr.1 din Anexă).

Cu toate că în toate provinciile istorice din România elementele capitalismului și-au făcut prezența din secolul al XIX-lea, aceste elemente au conviețuit cu multe rămășițe ale feudalismului târziu, procesul despărțirii de acest regim fiind unul dureros și de durată. Astfel, cu toate că în 1848-49, emanciparea țăranimii a fost realizată ca urmare a valului de revoluții care a pătruns țările din Centrul și Estul Europei (pentru provinciile Vechiului Regat acest act de emancipare l-a constituit reforma agrară din 1864)⁶, acesta era doar cadrul legal al eliberării țăranimii, cadrul social nu era prezent, deci putem spune că puterea centrală n-a reușit să instaureze cadrul total necesar transformării țăranimii într-o categorie socială modernă, această "devenire" derulându-se de-a lungul a lungi decenii, în perioada "țăranizării", care a durat până în 1946.

Reformele agrare, care au însoțit acest proces de emancipare, au fost doar parțiale. Țăranii, în cele mai multe cazuri, au primit doar un lot mic de pământ, marile latifundii menținându-se în decursul acestei perioade. Aceste reforme nu au dus la transformări radicale în structura țăranimii și în relațiile dintre țărâni și boierime, ci la o sărăcire a țăranimii datorită dimensiunii loturilor acordate țăranilor și parțial din cauza inexistenței unei pregătiri pentru responsabilitatea și libertatea aferente acestui nou statut. Astfel, în multe cazuri, ei au fost nevoiți să-și vândă pământul

primit în urma acestor reforme, numărul țăranilor fără pământ fiind în creștere. În 1902, aproape jumătate din cele 8 milioane de hectare a fost concentrat în mâinile a aproape 5.400 moșieri, în timp ce 920.000 familii de țărani au lucrat 40% din pământul cultivat din Vechiul Regat⁷. Situația în teritoriile care au aparținut fostului Imperiu Austro-Ungar a fost oarecum diferită, conform datelor din 1910. În comunitățile rurale din Transilvania și Banat de după 1848, eliberarea șerbilor a fost urmată de un proces de țărănire. Până în 1869 procesul eliberării economice a dus la o altă stratificare în cadrul țăranimii. Locul micilor ferme a fost luat de loturile familiale, și conform statisticilor din 1895 aceste loturi și micile ferme au fost cele majoritare. În Transilvania 67,85% din pământul cultivat a fost în proprietatea fermelor care au avut mai puțin de 100 ari. În acea perioadă, reformiștii au văzut în împroprietărirea țăranimii marele pas care putea fi făcut pentru îmburghezirea⁸ acestei categorii.

Reforma agrară din 1923 în România a avut insuficiențe serioase: a menținut sistemul de mari moșieri în Vechiul Regat și a încercat să uniformizeze sistemul legal pe tot teritoriul țării fără a ține seama de specificitățile regionale. Acest lucru a dus în mod special în regiunile din vestul României la o încetinire a procesului de modernizare a ruralului și a îmburghezirii țăranimii, în special în cele care au avut o componentă etnică diferită de cea română.

Dezvoltarea mentalității capitaliste în prima parte a secolului XX, atât în

⁶ St. Costea, M. Larionescu, Fl. Tănăsescu (1996): *Agricultura românească*, p.49.

⁷ Vincze Gábor: *Szociálpolitika vagy "nemzeti igazságtétel"?*, în: *Hitel*, 1994/3-4, p.154.

⁸ Termenul de "îmburghezire" folosit aici ca rezultat al implementării relației de proprietate de tip mercantil asupra pământului, care ar fi putut fi punctul de pornire în încetățenirea structurilor capitaliste în agricultură.

Transilvania cât și în Vechiul Regat, a fost urmată, după război, de un pas destructiv în viața satului românesc: încercarea de a încetățeni un model importat în agricultură, care a însemnat sfârșitul satului tradițional. Ca și în țările vecine, în România transferul de la agricultura bazată pe proprietatea privată asupra fondului funciar la o agricultură bazată pe proprietate cooperatistă a însemnat o moarte lentă a unui mod de viață arhaic și la slăbirea forțelor comunitare din rural. Perioada comunistă poate fi denumită cea a “îmburghezirii întrerupte” pentru țărănime (conceptul acesta fiind folosit pentru prima oară de Széllényi Iván, în anii '80, pentru a desemna situația similară a țărănimii din Ungaria pentru aceeași perioadă).

Colectivizare și eficiență în agricultura din România

De obicei când se vorbește de perioada postbelică, chiar și specialiștii tind să o considere ca un întreg. Aș dori să fac o diferențiere a acestei secvențe temporale, considerând perioada desăvârșirii colectivizării *perioada stalinistă (1949-65)*, o a doua fază putând fi denumită *perioada transformării forțate în agricultură și în societatea rurală (1966-1989)*.

Perioada comunistă în România ca de altfel și în celelalte țări foste (și actuale) comuniste a însemnat o întrerupere în relațiile de proprietate privată asupra pământului. Perioada dintre 1952-62 a fost una de vânătoare de vrăjitoare. Scopul colectivizării, făcută în două etape, a fost de a elimina proprietatea privată în zona rurală. Prima fază (am putea-o denumi cea blândă) a introdus asociațiile agricole ca formă principală în agricultură. Aceasta nu era o noutate, deci populația nu a fost împotriva introducerii ei (în bibliografia de specialitate exista multe referințe la

asociații agricole prospere, mai ales în Transilvania). Perioada dintre 1959-62 a constituit al doilea pas în realizarea colectivizării și poate fi denumită perioada adevăratei vânătoare de vrăjitoare. Agricultorii mai înstăriți având de obicei gospodăriile agricole cele mai prospere (chiar dacă dimensiunea acestora nu depășea zece hectare) au fost denumiți “chiaburi”. Stigmatizarea acestor oameni în multe cazuri a dus la o totală discreditare a oamenilor care erau conducătorii comunității rurale și la intimidarea celorlalți. Din acest moment (1962), puterea a anunțat victoria egalității de șanse prin sistemul de CAP-uri asupra fostei exploatare capitaliste din agricultură. Până în 1989, statul a devenit cel mai mare proprietar al pământurilor agricole. Astfel 90,7% din totalul pământurilor din agricultură au fost în proprietatea statului socialist. Ponderea de 9,3% care a rămas a fost proporția de loturi individuale din zonele muntoase unde colectivizarea nu a fost desăvârșită⁹.

După 1962, perioada transformării “revoluționare” a structurilor social-economice din societate a afectat satul românesc și instituțiile sale. “Problema pământului” a fost rezolvată astfel prin derularea unei naționalizări integrale a tuturor mijloacelor de producție posibile din agricultură. Țelul conducerii comuniste a fost de a transforma societatea românească într-una industrializată (și urbanizată). Scopul omogenizării populației a fost făcut și prin discreditarea categoriei țărănimii, de multe ori fiind denumiți doar muncitori agricoli (acesta putând fi “justificat” în termenii inexistenței acelei categorii sociale de la sat care a deținut pământul până la 1962). Din acest moment relațiile de proprietate ale țăranilor care aveau pământ s-au

⁹ St. Costea, M. Larionescu, Fl. Tănăsescu: op. cit., p. 100.

transformat, ei fiind nevoiți să se uite la felul cum era distrus pământul ce era pe vremuri al lor fără a avea posibilitatea de a interveni în managementul acestuia. În scurt timp, oamenii au realizat că bunăstarea locuitorilor rurali nu era o prioritate în politica noii puteri. Procesul industrializării forțate și a urbanizării a fost unul foarte "scump". Chiar dacă oficialitățile au afirmat că principalul scop al lor era cel de a descrește inegalitățile dintre sat și oraș, acesta a rămas doar la nivel de ideologie. De fapt chiar și schimbările administrative (prin alterarea relațiilor administrative dintre orașele existente și revocarea statutului urban al unor comune) au avut ca scop de a transforma satul într-un fel de apendice al orașului, acesta devenind o sursă de asigurare a nevoii de forță de muncă și a materiilor prime pentru industria ușoară, dar nimic altceva. Sistemul școlar rural a fost neglijat iar rolul și influența religiei și a Bisericii au fost subminate. Deci pe lângă prăpastia existentă în infrastructură, posibilități de lucru, distrugerea instituțiilor rurale a însemnat un imbold în plus în decizia de a părăsi definitiv satul. La sfârșitul anilor '70 oficialii puteau să înregistreze un succes în ruina societății rurale prin distrugerea progresivă a potențialului economic, cultural și demografic al satului și a legăturilor comunitare existente în rural. În 1981 România populația urbană a devenit majoritară. Lungul proces de de-țărănire a satului a fost declanșat în această perioadă. La sfârșitul erei comuniste procesul așa-numitei modernizări a societății rurale s-a dovedit a fi de fapt un proces al anihilării lente a valorilor satului tradițional. 1989 pentru toată lumea a însemnat cel puțin momentul stopării acestui proces și a unei cotituri înspre prosperitate și pentru satul românesc. În cele ce urmează vom prezenta nivelul

materializării acestor expectații în realitățile societății românești.

O analiză globală a problemelor societății rurale românești post-comuniste

După aproape zece ani de tranziție, țările din Europa Centrală și de Est se confruntă și astăzi cu probleme serioase în procesul stabilizării economice și politice, a bunăstării materiale, a stabilității interne.

Acesta este și cazul României dar spre deosebire de celelalte țări din fostul bloc comunist care de-a lungul anilor '90 au avut o evoluție pozitivă a economiei, România n-a reușit să cunoască o perioadă de adevărat progres economic în acest răstimp. În februarie 1991, Parlamentul a ratificat o lege care a restaurat proprietatea particulară asupra pământului (Legea nr.18/1991), limita superioară a unui teren agricol fiind de 10 hectare și un hectar de pădure, cu un minim de jumătate de hectar pentru cei care au depus cereri pentru obținerea proprietății (suprafața totală ce urma să fie redistribuită era în jur de 9.228.394 hectare care urma să fie dată la 5.104.449 foști proprietari). Această măsură legislativă a fost denumită în mod ironic "Legea restituirii parțiale a pământului". Legea nr.18/1991 n-a reușit din păcate să restaureze în totalitate sistemul proprietății private în agricultură. Măsuri ca cea de fixare a limitei superioare care urma să fie redată foștilor proprietari (sau moștenitorilor acestora) la 10 hectare de pământ agricol și 1 ha pădure a dus la o transformare a agriculturii din România în una a exploatării pe loturi mici, deci în una de subzistentă. În procesul elaborării acestei legi nu au fost prezenți specialiști sau reprezentanți ai țărănimii. Astfel această lege a dus la introducerea proprietății mici și mijlocii asupra pământului, ducând la o

parcelare exagerată a pământului agricol. Situația proprietății asupra pământului a fost rezolvată doar pe jumătate prin apariția Legii nr.169/1997, care nu a dus însă la o soluție finală în problema IAS-urilor. Această rectificare a venit prea târziu pentru cei care voiau să pornească o afacere în agricultură. Perioada dintre 1991 și 1997 a dovedit că în condițiile unui cadru legislativ defectuos și fără un ajutor economic din partea statului nu se poate obține o producție agricolă ridicată. Desigur, trebuie să menționăm că la sate populația este îmbătrânită și în unele cazuri ponderea pensionarilor este foarte ridicată (mai mult de 20% a populației rurale are peste 65 ani) și primesc o pensie foarte mică, de 100.000-200.000 lei (în jur de 8-12 \$) pe lună care nu acoperă costurile pe care le necesită cultivarea pământului. Sistemul de credit agricol inexistent a dus la renunțarea din partea multor țărani la practicarea agriculturii, cu toate că și-au dorit acest lucru de decenii. Legea asociațiilor agricole, deși ratificată în 1991 (Legea nr.36/1991) nu a fost chiar populară, fiind asociată de mulți cu măsurile care au precedat colectivizarea din anii '50. În puține cazuri unde un specialist în agricultură, un membru de încredere al comunității locale a inițiat o asociație agricolă, ea a fost înființată și activitatea ei a constituit un succes pentru agricultura locală, însă acestea au o pondere nesemnificativă în totalul formelor de producție agricolă. După 1996, procesul legislativ - care a atins și agricultura - s-a accelerat, astfel legea închirierii terenurilor agricole, legea evaluării terenurilor, a circulației terenurilor au dus la stabilirea unui cadru legislativ pentru facilitarea unei producții agricole mai performante, realizându-se și piața terenurilor agricole, astfel fiind posibilă acumularea de terenuri.

Cu toate acestea, majoritatea țăranilor nu au considerat aceste legi ca

fiind îndeplătore pentru stabilirea unor condiții pentru o agricultură eficientă.

Re-țărănizarea ca o consecință a unei reforme agrare inexistente

Conceptul de "re-țărănizare"¹⁰ este pe undeva paradoxal, având în vedere că guvernele postcomuniste - care erau în măsură să dea un avânt dezvoltării satului românesc în transformarea lor în comunități economice multifuncționale și în realizarea unor structuri moderne în agricultură - nu au reușit să transforme aceste structuri socio-economice. Astăzi satele din România, în lipsa unor strategii de o mai lungă durată care puteau "salva" comunitățile rurale, prezintă imaginea unor entități socio-economice din anii '40. Erodarea lor este cu atât mai posibilă cu cât majoritatea satelor din România au un caracter rustic, având în cele mai multe cazuri o economie unifuncțională, bazată pe o agricultură neperformantă. Transformarea acestor comunități în unele viabile ar necesita o activitate susținută și din interior, autoritățile locale neavând în majoritatea cazurilor strategii pentru modernizarea și eficientizarea economiilor rurale locale și numărul actorilor din societatea rurală care pot facilita drumul spre structurile economiei de piață este neînsemnat.

Satul românesc, cu toate că a cunoscut un proces formal de privatizare prin redistribuirea parțială a terenurilor agricole, nu a reușit să pășească pe calea modernizării și eficientizării. Producătorii individuali nu pot fi denumiți "fermieri", având în vedere că nu există condițiile de producție agricolă modernă, condițiile cultivării pământului fiind mai apropiate de metodele care erau folosite în perioada

¹⁰ Conceptul folosit aici este corelat cu cel de de-țărănizare. Aici este folosit cu înțelesul de restaurare a structurilor tradiționale din satul românesc.

interbelică. Cum agricultura în sfera economică a societății rurale din România ocupă un rol important și populația de la sate fiind angajată în sectorul primar într-o pondere destul de ridicată (46,0% a populației active au fost recenzați în 1992 ca lucrând în agricultură - vezi Tabelul 3), dezvoltarea societății rurale nu poate fi desăvârșită fără a revitaliza acest sector.

Cu toate că în satele din România există un potențial impresionant pentru a pune bazele turismului rural, lipsa infrastructurii și a schimbărilor instituționale în organizarea turismului rural, cultural, agro - sau ecologic, această variantă nu poate reprezenta o alternativă viabilă pentru dezvoltarea economică a comunităților.

Ineficiența tranziției spre economia de piață este agravată de problemele sociale datorate industrializării forțate, care a distrus economia locală și comunitățile rurale. Rezultatele acestui proces se manifestă printr-o depopulare a satelor, o disoluție a legăturilor sociale tradiționale și a deformării (prin colectivizarea din agricultură) simțului responsabilității față de producție. Fenomenul îmbătrânirii demografice este unul care pune semne serioase de întrebare cu vedere la viitorul acestor comunități (vezi Tabelul 2). Chiar dacă populația din rural în România reprezintă aproape 50% (45,7% în 1992 acoperind mai mult de 12000 așezări), se pare că nu se observă un interes deosebit din partea oficialităților în vederea realizării bunăstării acestui segment al societății.¹¹

Chiar dacă nu în proporții importante, lipsa unor locuri de muncă în urban a dus la reîntoarcerea (în mod special a "tinerilor" pensionari) în localitățile lor native pentru a reintra în proprietatea pe care au dobândit-o. Din

păcate, tinerii din urban, considerând că pentru copiii lor acesta ar însemna un handicap important (mai ales având în vedere structurile educaționale din rural), aleg mai degrabă varianta de a sta în condițiile unei vieți chiar dacă nu tocmai prospere, însă în orașe. Desigur aici intervine și prăpastia existentă în nivelul de confort, al infrastructurii dintre orașe și sate.

În același timp intelligentsia rurală are un rol doar formal în (re)construirea comunității rurale, o pondere foarte scăzută a celor cu educație superioară locuind în rural (1,7% al populației active totale care locuiește în rural). Cred că acest lucru este important având în vedere rolul pe care-l deținea înainte de instalarea structurilor comuniste preotul și învățătorul în comunitatea locală. "Atragerea" elitei rurale nu a avut o reușită cu toate că s-a încercat prin măsuri legislative să se îmbunătățească viața educatorilor de la sate (1998 a fost primul an în care Ministerul Educației a plătit - în funcție de distanța avută între sat și orașul cel mai apropiat - un surplus pentru acei dascăli care locuiesc în satul în care lucrează). Din păcate, există și cazuri în care primarul face naveta de la oraș! Lipsa unei elite locale a dus la o stare de inexistență a unei strategii de dezvoltare care putea fi elaborată din interior, cunoscând mai bine problemele locale.

Soluții posibile la criza din societatea rurală din România

Totuși cred că în ceasul al 12-lea putem să salvăm satul și țărâtimea prin introducerea unei strategii de lungă durată, care ar putea avea și următoarele obiective:

- Creșterea producției agricole prin adaptarea structurilor la condițiile specifice zonale, consolidarea economiei locale bazate pe folosirea condițiilor de

¹¹ Populația urbană în România a depășit-o pe cea din rural în 1981, când a atins 50,1%.

favorabilitate; asigurarea nevoilor de consum pentru populație și crearea și a unor disponibilități pentru piață. În cazul României există opt agro-regiuni definite în funcție de utilizarea terenului agricol (aceste agro-regiuni în majoritatea cazurilor sunt identice cu granițele unor microregiuni istorice din țară, astfel fiecare regiune are un mod specific în cultivarea pământului). De exemplu, în Oltenia Centrală, 90% din pământ este folosit ca teren arabil, pământul de aici având o calitate superioară. Prin structurarea unei strategii de folosire a pământului corelat cu informații asupra calității terenului, acesta poate duce la optimizarea producției agricole. Desigur, aceasta nu se poate face fără un ajutor ce trebuie să vină din partea specialiștilor în managementul agricol, o categorie care este din păcate foarte "subțire".

- Creșterea nivelului de utilizare a populației ocupate în agricultură, prin formarea unor exploatații complexe, dezvoltarea activităților non-agricole și a serviciilor, creșterea veniturilor și a puterii economice a comunităților rurale. Metodele actuale de producție agricolă dovedesc că în majoritatea cazurilor oamenii care dețin proprietatea asupra pământului au un sentiment ostil față de asociațiile agricole sau a altor modalități de concentrare a pământurilor datorită experiențelor anterioare. Un alt element al revitalizării comunităților rurale ar putea fi detectarea resurselor potențiale de la sat care ar putea completa economia locală, ajutând astfel și agricultura printr-o posibilă finanțare a ei.

- Un ajutor direct acordat producătorilor agricoli, aceștia având un nivel de câștiguri cu mult inferior altor categorii socio-profesionale. S-ar contrabalansa astfel tendințele de depopulare din multe din așezările rurale, prin stabilizarea tineretului din rural în zona lor nativă și a

încropirii unei exploatați agricole stabile și moderne.

- Crearea unui sistem complex de asigurare pentru producătorii agricoli. Până în ziua de azi, parțial din cauza lipsei informației și desigur a mentalităților existente în rural, oamenii nu au dorit să participe la acest sistem de asigurare. O vină o are și guvernul prin neputința de care a dat dovadă în asigurarea unor termene potrivite pentru producătorii agricoli - de exemplu în puținele cazuri în care oamenii au dorit să aibă o asemenea asigurare a trebuit să plătească o sumă de bani pe care nu au putut să o adune și guvernul nu a acceptat să le fie garant.

- Instituirea unei protecții sociale pentru copii, oameni cu handicap, persoane în vârstă, oameni cu boli profesionale în termeni asemănători cu celelalte categorii socio-profesionale de la orașe. La țară sistemul protecției sociale este și mai slab dezvoltat decât în zona urbană, majoritatea autorităților locale în loc de a se concentra pe investiții locale, cheltuie până la 50% din bugetul lor local pentru fondurile de ajutoare sociale. Statul și-a retras ajutorul acordat categoriilor cele mai defavorizate - un exemplu trist fiind cel al pensionarilor cooperatiști, care primesc o pensie minimă de 200000 lei pe lună (11,7 \$), care nu constituie nici măcar jumătate din pensia pe care o primește un pensionar de la oraș.

- Dezvoltarea infrastructurii economice și sociale. Societatea rurală nu poate fi funcțională fără a avea un sistem instituțional potrivit, care poate fi de un real ajutor în inițierea activităților economice și sociale. Infrastructura subdezvoltată constituie un impediment serios în calea revitalizării satului. Nu putem să avem o economie locală funcțională în absența unei infrastructuri moderne.

- Sprijin dat zonelor rurale defavorizate; principalele zone defavorizate fiind cele muntoase care includ 687 de comune cu

3300 sate și o populație de 3,6 milioane de persoane din care aproape 2 milioane sunt producători agricoli. În multe cazuri, autoritățile locale nu pot sponsoriza din forțe proprii modernizarea infrastructurii (căi de comunicații, facilități de sisteme publice de comunicare), fapt care poate constitui un punct de pornire în dezvoltarea unei agriculturi orientate spre piață. Fără asemenea măsuri respectivele regiuni practică o agricultură bazată pe autosubzistență.

- Dezvoltarea pe termen lung a comunităților rurale din România, care ar putea asigura o securitate economică, alimentară, sanitară și culturală pentru săteni. Inexistența unei strategii (pe termen scurt, mediu și lung) de dezvoltare pentru satul românesc poate duce doar la un succes parțial pentru orice guvern posibil, în derularea unui proces de reformă viguros. Din păcate, faptele au dovedit până acum că nu există o viziune globală a puterii pentru a revitaliza satul românesc. Măsurile legislative și economică au dovedit că România nu poate soluționa problematica societății rurale cum nu este pregătită să investească mai mult decât un efort minim (nu doar financiar) în revitalizarea ei. În lipsa unei strategii și a unei politici pentru rural, nu ne putem aștepta la o securitate pentru locuitorii din rural. Politica nici unui guvern nu a avut un capitol bine structurat pentru dezvoltarea satului. Chiar și după 1996, când măsurile legislative au permis un ritm mai mare de dezvoltare în agricultură, aplicarea inconsecventă a acestor măsuri a dus la o confuzie, deci lucrurile nu s-au schimbat într-o măsură radicală. Teoria "formeii fără fond" a lui T. Maiorescu, parafrazată se dovedește a fi foarte actuală în cazul măsurilor politice ale fiecărei guvernări. Niciuna nu a reușit să implementeze o politică agrară care poate fi dusă la bun sfârșit de-a lungul a mai multor decenii, pentru transformarea

structurilor agrare actuale în unele moderne. Aceasta ar trebui să constituie o prioritate națională pentru putere (oriunde este situată pe paleta politică), o politică care să învingă ineficiența dezvoltării agriculturii. Experiențele țărilor din UE dovedesc că politica liberală "laissez-faire" nu este una care poate fi aplicată în acest sector. Astfel chiar dacă statul nu dorește să devină încă o dată unicul proprietar asupra terenurilor agricole și să fie singura voce din corul strategiei de dezvoltare rurală și a agriculturii, e nevoie de a lua în serios consecințele pe termen lung ale impasului actual. Realizarea unui cadru economic și juridic complet pentru o dezvoltare a agriculturii și a ruralului constituie o premisă de bază în depășirea punctului mort în care se află societatea rurală din România în momentul actual.

În loc de concluzie

Satul românesc la sfârșit de secol XX: putem doar să ne punem un mare semn de întrebare: va fi oare în stare să-și revină după mai mult de jumătate de secol de distrugere sistematică? Sau să-și revină după zece ani de indiferență din partea puterii în perioada post 1989?

Până în acest moment, chiar și prin presiuni (în unele cazuri din partea unor instituții internaționale), niciuna din guvernele din perioada de tranziție nu a reușit să stabilească un cadru total pentru înființarea unei economii rurale viabile. Frica de a deveni nepopulari a dus la luarea unor măsuri doar pe jumătate. Sfârșitul acestui anului 1999 a însemnat pentru România criza cea mai adâncă din ultimii zece ani fără o perspectivă reală în vederea unei îmbunătățiri rapide. Acesta a dus la o inversare paradoxală a cursului "natural" al evoluției, România fiind un exemplu singular printre țările din Europa Centrală și de Est unde rata populației care locuiește în rural a prezentat un proces (e

drept foarte lent) de creștere în cadrul populației totale din 1990. Raționamentul este simplu: cererea de forță de muncă în urban este mult mai mică decât înainte de 1989, procesul industrializării forțate a ajuns la un sfârșit tragic, forțând navetiștii din rural să se întoarcă în mediul lor de rezidență și să încerce să-și încropească un mod de viață în condițiile de acasă. În acest moment putem spune că doar o mică pondere a acestor oameni a reușit în aceasta. Marea majoritate a acestei categorii încearcă în continuare să-și lucreze pământul pe care l-au moștenit sau pe care l-au închiriat fără a avea o mentalitate (și desigur posibilitățile materiale) de "farmer." Nivelul foarte scăzut de mecanizare și persistența unei

parcelări exagerate a pământului au dus la o *re-țăranizare* a satului, înțelegând prin aceasta că această categorie socială a făcut un pas înapoi în cursul natural al istoriei. Chiar dacă nu toate elementele satului tradițional sunt prezente în rural (mentalitatea acestor țărani fiind mult mai individualistă și cu un interes mai scăzut în menținerea tradițiilor reale din rural), în general asistăm la o "renaștere" a structurilor economice din perioada postbelică care are influențe serioase asupra statutului categoriei sociale a țărănimii. Măsurile economice susmenționate aplicate cu consistență ar putea contribui la stoparea și reinversarea acestui proces.

BIBLIOGRAFIE

BÖZÖDI, György (1943): *Székely bánja* (Păsul secuiului), Magyar Élet, Budapest.
 COSTEA, St., LARIONESCU, M. & TĂNĂSESCU, Fl. (1996): *Agricultura românească. O perspectivă istorico-sociologică*, Ed. Ararat, București.
 EGYED, Ákos (1997): *A korszerűsödő és hagyományörző Erdély* (Transilvania tradițională și modernistă), vol. I-II., Pallas Akadémia, Miercurea Ciuc/Csíkszereda.
 FULEA, Maria (1996): *Structura socio-economică a populației rurale în perioada de tranziție la economia de piață*, în: *Satul românesc contemporan*, Editura Academiei Române, București.
 GOLDMANN, Minton F. (1997): *Revolution and Change in Central and Eastern Europe: political, economic and social challenges*, Armonk, USA & London.

GRANBERG, Leo & KOVÁCH Imre (1998): *Beyond Socialism, Beyond the Peasant State*, in: *Actors on the changing European countryside*, Institute for Political Science of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest.
 MARICA, George Em. (1997): *Studii sociologice*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca.
Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992, Comisia Națională pentru Statistică, vol. I și II, București, 1994.
 VINCZE, Gábor (1994): *Szociálpolitika vagy "nemzeti igazságtétel"?* (Politică socială sau o rectificare națională?) în: *HITEL Erdélyi Szemle*, május-augusztus.
 VINCZE, Mária (1994): *Agrárátalakulások a román mezőgazdaságban* (Transformări în agricultura românească), în: *HITEL Erdélyi Szemle*, január-február, Miercurea Ciuc-Csíkszereda, 1994.

ANEXĂ

Tabelul 1: Distribuția populației active pe sectoare în țările din Europa Centrală și de Est (1910, 1930)

Sector	Primar		Secundar		Terțiar	
	1910	1930	1910	1930	1910	1930
Țări						
Polonia	77	66	9	17	14	17
Iugoslavia	82	78	11	11	7	11
România	80	77	8	9	12	14
Cehoslovacia	40	37	37	37	23	28
Ungaria	58	53	20	24	22	23
Bulgaria	82	80	8	8	10	12

Tabelul 2: Clasificarea județelor din România, după nivelul de îmbătrânire din zona rurală (1992)

Județe după nivelul populației în vârstă (%) din rural				
Foarte scăzut (Până la 19,0%)	Scăzut (19,1%-21,0%)	În jur de medie (21,1%-23,0%)	Ridicat (23,1%- 25,0)	Foarte ridicat (peste 25,0%)
Bistrița-Năsăud	Bacău	Argeș	Alba	Buzău
Iași	Brașov	Bihor	Arad	Botoșani
Maramureș	Covasna	Călărași	Brăila	Cluj
Satu-Mare	Dâmbovița	Harghita	Caraș-Severin	Dolj
Sibiu	Galați	Mureș	Ialomița	Giurgiu
București	Gorj	Timiș	Olt	Hunedoara
	Neamț		Vaslui	Sălaj
	Prahova		Vâlcea	Mehedinți
	Suceava		Vrancea	Teleorman
	Tulcea			

Tabelul 3: Structura populației active din rural pe principalele sectoare economice

Sector economic	Populația activă totală (%)	Din care: bărbați (%)
Agricultură	46.0	45.6
Industria prelucrătoare	21.7	63.5
Transport și telecomunicații	4.9	84.7
Construcții	4.3	92.0
Industria minieră	3.4	87.7
Comerț	2.7	48.9
Educație publică	2.4	32.0
Asistență medicală și socială	1.4	36.0
Administrație publică	2.3	85.5
Cultură și sport	1.1	62.7

Tabelul 4: Distribuția populației active din zona rurală în funcție de statutul profesional și de nivelul educațional (%) - 1992

Statut profesional (nivel educațional)	Întreprin- zător	Agricultor individual	Salariat	Membru al unei asociații agricole	Casnic (neremunerat)	Alte situații
populația activă totală	0,1	29,3	55,6	5,2	4,3	5,5
educație superioară calif.	5,9	0,1	1,6	0,1	0,05	0,5
postsecundar	3,7	0,1	1,6	0,1	0,05	0,1
liceu	37,2	2,7	21,8	3,6	3,1	22,4
școala profesională	23,3	4,6	28,9	5,2	4,0	17,5
școala generală	25,3	43,6	33,6	38,1	55,5	51,7
școala elementară	3,7	41,1	10,2	44,4	30,9	6,0
fără educație	0,9	7,8	1,0	8,6	6,4	1,8